

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕОРІЇ МНОЖИННОГО
ІНТЕЛЕКТУ В НАВЧАННІ РІДНОЇ МОВИ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ»**

Виконала: здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
групи DO2-M20р,
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньо-професійною програмою
Дошкільна освіта
(за умовами перехресного вступу,
денна форма навчання)
Кравець Діана Михайлівна

Керівник: **Гордійчук М.С.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензент: **Третяк Н.В.**,
кандидат філологічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ	
РІДНОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ МНОЖИННОГО	
ІНТЕЛЕКТУ.....	8
1.1. Технологічні аспекти теорії множинного інтелекту.....	8
1.2. Теоретичні проблеми розвитку лінгвістичного	
(мовного) інтелекту.....	17
Висновки до розділу 1.....	23
РОЗДІЛ II. ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРІЇ МНОЖИННОГО	
ІНТЕЛЕКТУ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ РІДНОЇ МОВИ	
У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	27
2.1. Педагогічна технологія множинного інтелекту	
в умовах навчання.....	27
2.2. Реалізація підходів теорії множинного інтелекту	
в навчанні рідної мови.....	60
Висновки до розділу 2.....	69
ВИСНОВКИ.....	71
ДОДАТКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89

ВСТУП

Актуальність дослідження. У педагогічній науці проблема розуміння інтелекту упродовж досить тривалого часу залишається доволі гостро дискусійною. Розкриття інтелектуального потенціалу людей є сьогодні одним із найбільш актуальних завдань, проте його виконання вимагає насамперед уточнення змісту поняття «інтелект», оскільки теоретична невизначеність уявлень про його природу, структуру і механізми ускладнює експериментальні дослідження розвитку й функціонування інтелекту.

Крім того, при вивченні інтелекту слід враховувати, що інтелектуальна сфера особистості тісно пов'язана з іншими її сферами і, насамперед, з емоційною, піддана її впливу. Вивчення особливостей емоційної регуляції діяльності, в тому числі діяльності інтелектуальної, дає підстави стверджувати, що емоційні чинники найбільш значимі в індивідуально-психологічних механізмах соціальної взаємодії – вихованні, навчанні, спілкуванні. Тому педагогові важливо розуміти, що інтелектуальний розвиток дитини-дошкільника неможливий без підключення емоційних компонентів психіки, дані про стійкі відношення між якими, тобто емоційними та інтелектуальними характеристиками особистості, можуть бути використані для індивідуалізації процесів навчання.

Теорія множинного інтелекту американського психолога Говарда Гарднера, що вперше була опублікована понад два десятиріччя тому в його книзі «Рамки розуму: теорія множинного інтелекту», розкриває один з можливих способів індивідуалізації освітнього процесу. Ця теорія отримала всесвітнє визнання як одна з найбільш новаторських теорій пізнання інтелекту людини. Теорія множинного інтелекту підтверджує те, з чим педагоги мають справу щодня: люди мислять і вчаться багатьма різноманітними способами.

Говард Гарднер - американський психолог, автор класичної теорії множинного інтелекту, відповідно до якої людина має не єдиний, так званий «загальний інтелект», а низку інтелектуальних здібностей, які складають

вербальний, логіко-математичний, візуальний, кінестатичний, міжособистісний, внутрішньоособистісний, музичний, натуралістичний та екзистенціальний види інтелекту. Кожний із цих типів інтелекту має свою структуру, функції, мову і тому є особливим потенціалом для розвитку.

З часу винайдення тестів на визначення IQ педагоги розглядали інтелект як щось таке, з чим людина народжується, що не зазнає значних змін упродовж усього життя. Дослідження Г.Гарднера довели, що існують множинні форми прояву інтелекту, які неможливо оцінити та виміряти за допомогою тестів «IQ».

Аналіз основних досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що проблема розуміння множинного інтелекту, як психологічного феномена, постійно перебуває в полі зору вчених різних країн (Р.Айзенк, Р.Амтхауер, А.Біне, Д.Векслер, Л.О.Венгер, Л.С. Виготський, П.Я.Гальперін, Дж.Гілфорд, Ю.З.Гільбух, В.М.Дружинін, Р. Кеттел, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьєв, А.Р. Лурія, С.Д. Максименко, Е.Л. Носенко, Ж. Піаже, Дж. Равен, С.Л. Рубінштейн, М.Л. Смульсон, Ч. Спірмен, Р. Стернберг, Л. Терстоун, М.О. Холодна та ін.). Проте у поглядах науковців на цю проблему існують величезні розбіжності, які проявляються у досить неоднозначному визначенні сутності, структури і функцій множинного інтелекту, розробці різних, досить суперечливих методологічних підходів до його вивчення.

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблема множинного інтелекту в навчанні рідної мови старших дошкільників досліджена недостатньо, що обумовило доцільність даного дослідження.

Зважаючи на актуальність проблеми, була обрана тема дослідження: **“Педагогічні особливості теорії множинного інтелекту в навчанні рідної мови старших дошкільників”**.

Об’єкт дослідження: процес навчання рідної мови старших дошкільників.

Предмет дослідження: педагогічні умови застосування теорії множинного інтелекту в процесі навчання рідної мови старших дошкільників.

Мета дослідження полягає у вивченні та теоретичному обґрунтуванні проблеми особливостей застосування теорії множинного інтелекту в процесі навчання рідної мови у дошкільних навчальних закладах.

Гіпотеза дослідження: ефективне застосування теорії множинного інтелекту в процесі навчання рідної мови старших дошкільників буде ефективним, якщо забезпечити адекватне використання поетичного слова відповідно до функціонування в дитячому мовленні помилок кожного з чинників звукової культури мовлення; комунікативно-ситуативний підхід до виховання звукової культури мовлення; раціональне поєднання різних видів і типів занять, їх емоційну насиченість; комплексне розв'язання всіх завдань щодо чинників звукової культури мовлення; поетапне виховання звукової культури мовлення (організаційно-методичний, пізнавальний, діяльнісний, комунікативно-творчий) у різних видах діяльності.

Відповідно до визначеної мети нашої роботи планується розв'язати наступні **завдання:**

- аналіз різноманітної наукової літератури з проблеми дослідження;
- вивчення методичної документації;
- опрацювати та систематизувати психолого-педагогічну й науково-методичну літературу про можливості теорії множинного інтелекту в навчанні;
- проаналізувати технологічні аспекти теорії множинного інтелекту;
- теоретично обґрунтувати теоретичні проблеми розвитку лінгвістичного (мовного) інтелекту;
- охарактеризувати ефективні методи та прийоми практичного застосування теорії множинного інтелекту в процесі навчання рідної мови старших дошкільників;
- провести сласне експериментальне дослідження з метою з'ясування ефективності запропонованої технології;

- підвести підсумки дослідження.

Методологічну основу дослідження становлять: наукові праці педагогів, методистів і психологів про закономірність множинного інтелекту (В.Крюкової, Г.Левченко, М.Ділоян, Л.Харсєєва, Б.Теплова, Н.Гончарової, Г.Гарднера); положення філософії про значення, суспільну природу мови як засобу спілкування; концептуальні засади психолого-педагогічної науки про взаємозв'язок між мовою, мовленням і мисленням, теорією і практикою; теоретичні положення про мовлення як знакову діяльність, єдність мовленнєвого змісту та мовної форми, про взаємозумовленість чуттєвого і раціонального в опануванні мови, про пріоритетну роль мовлення у розвитку мовної особистості; законодавчі акти, концепції і Базовий компонент дошкільної освіти в Україні.

Теоретичні засади дослідження ґрунтуються на працях відомих лінгвістів (П.І.Білоусенко, І.Р.Вихованець, М.Т.Возний, К.Г.Городенська, В.О.Горпинич, А.П.Грищенко, В.В.Грещук, Н.Ф.Клименко, І.І.Ковалик, В.П.Олексенко, М.Я. Плющ та ін.), психологів і психолінгвістів (М.І.Жинкін, І.О.Зимня, О.С.Кубрякова, О.О.Леонт'єв, О.Р.Лурія, І.О.Синиця, Т.М.Ушакова, О.М.Шахнарович та ін.), провідних ідей сучасної лінгводидактики, зокрема, у лексико-граматичному та структурно-семантичному напрямках (А.Г.Арушанова, А.М.Богуш, С.Г.Дубовик, Г.І.Ніколайчук, Т.Ф.Потоцька, Е.А.Федеравичене та ін.), а також лінгводидактичних принципах навчання рідної мови на різних етапах (О.М.Біляєв, А.М.Богуш, М.С.Вашуленко, С.О.Караман, Л.І.Мацько, Л.М.Паламар, М.І.Пентилюк, К.М.Плиско, Ф.О.Сохін, О.С.Ушакова, Л.П.Федоренко, І.М.Хом'як та ін.). У дослідженні прийнято психолінгвістичну концепцію О.М. Шахнаровича щодо наявності певного механізму, який визначається психолінгвістичним правилом, що формується за активної діяльності дитини в предметній і мовній дійсності. Центральним моментом цієї концепції є заснований на діяльності дитини процес узагальнення мовних явищ і формування імпліцитних (прихованих) правил застосування граматичних форм. Лінгвістичний аналіз (словотвірний)

ґрунтується на концепції О.С.Кубрякової, відповідно до якої словотвірні одиниці та одиниці інших рівнів мови, що забезпечують процеси номінації, взаємопов'язані і створення однослівної форми визначається “смысловим завданням найменування”, “ономасіологічною спрямованістю”. В аналізі мовлення дітей дошкільного віку ґрунтувалися на концепції В.В. Грещука щодо основоцентричного аспекту дослідження словотвору та на результатах досліджень А.Г.Арушанової, А.М.Богущ, О.М.Гвоздєва, Л.О.Калмикової, Г.І.Ніколайчук, Е.А.Федеравичене та ін.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених завдань використовувалися такі методи дослідження: вивчення, аналіз та узагальнення наукової і методичної літератури з проблеми теорії множинного підходу в навчанні рідної мови старших дошкільників; теоретичне моделювання процесу формування правильної звуковимови, на основі якого було визначено модель та етапи роботи; цілеспрямоване спостереження за мовленням дітей старшого дошкільного віку з метою з'ясування кількісного та якісного складу лексики, рівнів сформованості звуковимови; аналіз документації з метою виявлення стану досліджуваної проблеми.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, чотирьох підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг роботи становить 96 сторінок.

База дослідження. Дослідження проводилось на базі ДНЗ №1 “Сонячний” м.Буча Київської області.

ВИСНОВКИ

Аналіз різноманітної наукової літератури з проблеми дослідження, дозволяє зробити наступні висновки.

Спираючись на наукові дослідження вчених, Г.Гарднер виділяє три визначення поняття “інтелект”:

- інтелект – це своєрідна риса усіх людських істот;
- інтелект – це якість, на основі якої люди відрізняються один від одного;
- інтелект – це спосіб виконання людиною певного завдання з урахуванням своїх інтересів, можливостей.

А виходячи із своїх власних спостережень і досліджень своє судження про загальне визначення поняття “інтелект” висловив у такій формі: “Інтелект – це здібності розв’язувати проблеми або створювати продукти, які мають цінність у певній чи кількох культурах” [3].

Г. Гарднер висунув і обґрунтував теорію множинного інтелекту, тобто наявності у кожного індивіда різних видів інтелекту, рівень розвитку яких обумовлюється не тільки природними задатками, а й рівнем розвитку культури того суспільства, в якому живе індивід.

Г. Гарднер виділив вісім ознак, які підтверджують наявність певного виду інтелекту: потенційна ізоляція окремої здатності; наявність в суспільстві індивідів як надзвичайно здібних до певного або кількох видів діяльності і розумово відсталих; наявність у людини механізмів обробки певної інформації; кожний індивід має свою історію розвитку певного виду інтелекту; здатність певних видів інтелекту проявляється досить виразно; наявність глибоких наукових досліджень певних видів інтелекту; підтримка з боку психометрії (результати психометричних експериментів); здатність індивіда розшифровувати певні символічні системи. Ці ознаки ним названі критеріями за допомогою яких можна визначати не тільки вид інтелекту, а й рівень його розвитку.

Базуючись на відкриттях в біології, антропології, психології, виділивши вісім можливих ознак того чи іншого виду інтелекту та спираючись на власну теорію множинного інтелекту Г. Гарднер виділяє сім видів інтелекту: лінгвістичний, логіко-математичний, музичний, просторовий, тілесно-кінестетичний і дві форми особистісного інтелекту: внутріособистісний і міжособистісний, а також дає їм обґрунтовану характеристику.

Усі сім видів інтелекту Г.Гарднер об'єднав у три групи за певними ознаками. 1 група – “об’єктні” види інтелекту, бо вони є різновидом контролю (просторовий, логіко-математичний і тілесно-кінестетичний); 2 група – “безоб’єктні” види інтелекту, бо вони не обумовлені матеріальним світом, а залежать від структури певної мови чи музики (лінгвістичний і музичний). 3 група: особистісні види інтелекту, бо вони залежать від особистості, її ресурсів і ставлення до інших людей (внутріособистісний, міжособистісний).

На основі аналізу усіх видів інтелекту виділених Г. Гарднером, нами встановлено, що в кожному з них певну роль відіграють емоції і від здатності особистості їх розпізнавати і керувати ними залежить успіх у вибраних людиною видах діяльності. Ці здатності можна розвивати незалежно від рівня розвитку певного інтелекту, бо цей розвиток відбувається за своїми правилами, а рівень розвитку визначається за своїми критеріями. Це означає, що ці здатності можна виділити в окремий вид інтелекту – емоційний інтелект.

Переваги та недоліки теорії множинного інтелекту.

Переваги теорії множинного інтелекту:

- нове розуміння і визначення інтелекту;
- широкі можливості розвитку здібностей учнів з різними типами інтелекту;
- множинність прояву людського інтелекту в літературі, науці, музиці, спорті, політиці, релігії тощо;

- демократичний характер теорії: кожен тип інтелекту має право на існування та розвиток.

Недоліки:

- «розмитість» меж трактування теорії та її застосування (наприклад, який взаємозв'язок понять «талант» та «інтелектуальна особистість?»);
- невизначеність числа типів інтелекту (наприклад, чи можна вважати проявом інтелекту неординарні кулінарні здібності тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аматыєва О.П. Методика навчання виразності мовлення дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 “Теорія та методика навчання” / О.П.Аматыєва. – Одеса, 1997. – 24 с.
2. Ананьев Б. Г. Теория ощущений / Б. Г. Ананьев. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1961. – 455 с.
3. Андреева И.Н.. Эмоциональный интеллект: исследование феномена // Вопросы психологии. – 2006. – № 3. – С. 78-86.
4. Анурин В.Ф. Интеллект и социум. Введение в социологию интеллекта / В.Ф. Анурин. – Н. Новгород: Издательство Н-городского университета, 1997.
5. Армстронг Томас. Индивидуальный подход. Как самостоятельно раскрыть и развить умственные способности вашего ребенка / Томас Армстронг. – Харьков: Книжный клуб “Клуб Семейного Досуга”, 2001. – 288 с.
6. Артемов В.А. Языковая культура речи / В.А. Артемов. – М.: Знание, 1961. – 142 с.
7. Бабич Н.Д. Основы культуры мовлення / Н.Д. Бабич. – Львів: Світ, 1990.
8. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук України; наук. ред. та упоряд. О.Л.Кононко. – К.: Світич, 2008.
9. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. – 1999. – № 1. – С. 6–38.
10. Балл Г.О. Методолого-психологічні роздуми в гуманістичному контексті // Соціальна психологія. – 2006. – №4. – С. 3-14.
11. Барабанщиков В.А., Малкова Т.Н. Исследование восприятия эмоционального состояния человека по выражению лица // Проблема общения в психологии. – М.: Наука, 1981. – С. 121-132.
12. Баранник Д.Х. Усне монологічне мовлення: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. філолог. наук / Д.Х. Баранник. – К., 1969.

13. Барко В. І. Розвиток здібностей і творчого потенціалу / В.І.Барко // Обдарована дитина. – 2004. – С. 27-31.
14. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика. – К.: Вища шк., 2007. – 542 с.
15. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Підручник для студентів вищ. навч. закладів факультетів дошкільної освіти / Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2006. – 304 с.
16. Богуш А. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти / А.Богуш. - Одеса: Ярослав, 2004. – 175 с.
17. Богуш А.М. Мова дітей: Посібник для дошкільнят та соціальних педагогів / Під заг. ред. С.Чередниченко. – К.: Кобза, 2003.
18. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія / А.М. Богуш. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2004.
19. Богуш А.М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Навчально-метод. посібник / А.М. Богуш, Н.І. Луцан. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2008. – 256 с.
20. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник / Богуш А.М., Гавриш Н.В. [За ред. А.М.Богуш]. – К.: Вища шк., 2007. – 542 с.
21. Бондаренко А.К. Словесные игры в детском саду: пособие / А.К.Бондаренко. – М.: Просвещение, 1977. – 94 с.
22. Боровая В.Е. Использование моделирования в коррегировании звуковой культуры речи старших дошкольников // Наука о детстве и современное образование. Материалы международной юбилейной научной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения А.В. Запорожца. – М.: Центр «Школьная книга», 2005. – С. 76-78.
23. Венгер Л. А. Восприятие и обучение (дошкольный возраст) / Л. А.Венгер. – М.: Просвещение, 1969. – 365 с.

24. вікова психологія. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. – К., 2008. – 185 с.
25. Гавриш Н. Художньому слову – гідне місце в освітньому просторі / Н. Гавриш // Дошкільне виховання. – 2006. – № 3. – С. 15.
26. Гарднер Г. Г. Множественный интеллект. Теория и практика / Г.Г.Гарднер. – New-York, 1993. – 22 с.
27. Гарднер Г. Структура разума: теория множественного интеллекта: Пер. с англ. – М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2007. – 512 с.
28. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта // Психология мышления / Дж. Гилфорд / [Под ред. А.М. Матюшкина]. – М., 1965.
29. Гільбух Ю.З. Розумово обдарована дитина: Психологія, діагностика, педагогіка: Пер. з рос. / Ю. З. Гільбух. – К.: Фірма “Віпол”, 1993. – 75 с.
30. Гончаренко А. Сучасні підходи до розвитку мовлення дітей // Дошкільне виховання. – 2004. – № 7. – С.22-23.
31. Гончаренко А.М. Розвиток мовленнєвої компетентності старших дошкільників: Навчально-методичний посібник до Базової програми «Я у Світі». – К.: Світич, 2009.
32. Городилова В.И., Радина Е.И., Воспитание правильной речи у детей дошкольного возраста.— М.: Учпедгиз, 1961.— 116 с.
33. Демчук О.В. До проблеми інтелекту як психічної реальності // Інституту психології ім. Г.С.Костюка – 60 років: Наукові записки Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. академіка С.Д. Максименка. – К.: Міленіум, 2006. – Вип. 25. – С. 157-169.
34. Емельянов Ю.И. Активное социально-психологическое обучение / Ю.И. Емельянов. – Л., ЛГУ, 1985.
35. Жильцова О.Л. Виховання правильної звуковимови у дітей старшого дошкільного віку / Жильцова О.Л. – К.: Радянська школа, 1971. – 160 с.
36. Закон України “Про дошкільну освіту”: від 07. 11.2001. – К., 2001. – 24 с.

37. Запорожец А. В. Избранные психологические труды: [в 2 т.]. / А.В. Запорожец. – М.: Педагогика, 1986. – Т. 1: Психическое развитие ребенка. – 1986. – 320 с.
38. Засекіна Л. Особливості індивідуального інтелекту в контексті різних підходів // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. – Т. VII, вип. 7. – К., 2005. – С. 143-151.
39. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2004. – 701 с: ил. – (Серия “Мастера психологии”).
40. Казаннікова О.В. Особливості інтелектуального розвитку тривожних дітей 6-8 річного віку. 19.00.07 – педагогічна та
41. Калмикова Л. Теоретичні основи і шляхи вдосконалення підготовки дітей до школи / Л.Калмикова // Дошкільне виховання. – 2010. – № 12. – С. 12–15.
42. Карпова В.Н. Гуманистические стратегии обучения: использование множественного интеллекта на занятиях по иностранному языку / В.Н. Карпова // Иноземні мови. - 2007. - № 3. - С. 3-8.
43. Ковальов Г.А. Психическое развитие ребенка и жизненная среда / Г.А. Ковальов // Вопросы психологии. – 1993. – № 1. – С. 14–23.
44. Ковальов Л. М. Особистісно зорієнтоване навчання як система / Л.М. Ковальов // Відкритий урок. - 2010. - № 19-20. - С 49-54.
45. Кононко О. Запорука особистісного зростання дошкільника / О. Кононко // Дошкільне виховання. – 2011. – № 10. – С. 3–6.
46. Костюк Г. С. Здібності та їх розвиток у дітей / Г. С. Костюк. – К.: Знання, 1963. – 80 с.
47. Крутій К. Розвиваємо у дитини мовлення, інтелект і здібності. – Запоріжжя: ЛПІС, 1999.
48. Крутій К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: [монографія] / Крутій К.Л. – Частина перша. Концепції, проектування, технології створення. – Запоріжжя: ТОВ “ЛПІС” ЛТД, 2009. – С. 23–27.

- 49.Крюкова В.В. Музыкальная педагогика / В.В.Крюкова. – Ростов-н/Д.: Феникс, 2002. – 288 с.
- 50.Кудрявцев В. Т. Психология развития человека / В. Т. Кудрявцев. – Рига: Пед. центр “Эксперимент”, 1999. – 187 с.
- 51.Кулагина И.Ю. Возрастная психология / Кулагина И.Ю. – М., 1991. – 335 с.
- 52.Культура української мови. Довідник. За ред. В.М. Русанівського. – К.: Либідь, 1990. – 445 с.
- 53.Куницына В.Н. Социальная компетентность и социальный интеллект: структура, функции, взаимоотношение / В.Н. Куницына // Сб. Теоретические и прикладные вопросы психологии. – Вып. 1. – Ч.1. – 1995.
- 54.Леви В. Л. Нестандартный ребенок / В. Л. Леви. – М.: ИГГШ, 1992. – 225 с.
- 55.Лейтес Н.С. Одаренные дети / Н.С.Лейтес // Психология и психофизиология индивидуальных различий. – М.: Педагогика, 1977. – С. 54-63.
- 56.Леонтьев А. Н. Лекции по общей психологии: учеб. пособ. [для студ. вузов] / А. Н. Леонтьев; [под. ред. Д. А. Леонтьева, Е. Е. Соколовой]. – [4-е изд., стер.]. – М.: Смысл: Академия, 2007. – 511 с.
- 57.Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку / Н.І. Луцан. – Одеса : ПНЦ АПН України, 2005.
- 58.Любчук О.К. Можливості інтелектуального виховання учнів початкової школи // Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. / За ред. Максименка С.Д. – К.: Міленіум, 2005. – Т.7, вип. 4. – С. 197-211.
- 59.Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / С.Д.Максименко. – [3-тє вид., перероб. і допов.]. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 272 с.
- 60.Малярчук А.Я. Дидактичний матеріал для виправлення мовленнєвих недоліків: У 2-х ч.: Навч. посібник. – К.: Лтд, 2005. – Ч. 1 – 272 с.
- 61.Михайлова Е.С. Социальный интеллект. Концепции, модели, диагностика / Е.С.Михайлова. – СПб.: Изд-во СПб ун-та.

- 62.Моляко В.А. Психологические вопросы выявления одаренности / В.А.Моляко. – К.: Знання, 1992. – 56 с.
- 63.Моляко В. А. Психологія дитячої обдарованості: Методичні рекомендації / В.А.Моляко, О. І. Кульчицька, Н. І. Литвинова. – К., 1999. – 25 с.
- 64.Муский И. А. Сто великих мыслителей / И. А. Муский. – М. : Вече, 2002. – 688 с.
- 65.Носенко Е.Л., Коврига Н.В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: [Монографія]. – К.: Вища шк., 2003. – 126 с.
- 66.Одаренные дети: Пер. с англ./ [общ. ред. Г.В.Бурменской и В.М. Слущкого; Предисл. В.М. Слущкого]. – М.: Прогресс, 1991. – 376 с.
- 67.Основы психологии семь и семейного консультирования: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / [под общ. ред. Н. Н. Посысоева]. – М.: Изд-во “ВЛАДОС-ПРЕСС”, 2004. – 328 с.
- 68.Очкурова О.Г. 50 гениев, которые изменили мир / О.Г.Очкурова, Г.Т. Щербак, Т. И.Иовлева. – Харьков: Фолио. – 510 с.
- 69.Педагогічний словник / [за ред. М.Д. Ярмаченка]. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
- 70.Познавательные процессы: ощущения, восприятие / [под. ред. А. В. Запорожца, Б. Ф. Ломова, В. П. Зинченко]. – М.: Педагогика, 1982. – 336 с.
- 71.Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. / Т.І. Поніманська. – К., 2004. – 456 с.
- 72.Практический интеллект / Р.Дж.Стернберг, Дж.Б.Форсайт, Дж.Хедланд и др. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.
- 73.Про використання художньої літератури у виховній роботі з дітьми в дитячому садку / [укл. Т. І. Житнікова, Н. О. Красіна]. – К.: Рад. школа, 1963. – 27 с.
- 74.Психологический словарь / [под ред. В.В. Давыдова, А.В. Запорожца, Б.Ф. Ломова и др.]. – М.: “Педагогика”, 1983.

75. Психологический словарь / [под ред. В. В. Давыдова, А. В. Запорожца, Б. Ф. Ломова и др.]; Науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР. – М.: Педагогика, 1983. – 448 с, ил.
76. Психологія: підруч. [для студ. вузів] / [Трофімов Л. Ю., Рибалка В. В., Гончарук П. А. та ін.]; за ред. Ю. Л. Трофімова. – [3-тє вид., стереотип.]. – К.: Либідь, 2001. – 560 с.
77. Розенталь Д.Э. Словарь – справочник лингвистических терминов / Д.Э. Розенталь, М.А. Теленкова. – М., 1986.
78. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Изд-во «Питер», 2000. – 712 с.
79. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 720 с: (Серия “Мастера психологии”).
80. Слєпкань В. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: навч. посіб. / В. І. Слєпкань. - К. : Вища школа, 2005. - 239 с.
81. Смульсон М.Л. Психологія розвитку інтелекту в ранній юності. Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук. – 19.00.07 – Київ, 2002. – 36 с. – укр.
82. Солсо Р.Л. Когнитивная психология / Пер. с англ. – М.: Тривола, 1996. – С. 460-494.
83. Социальная психология личности / Ответств. ред. М.И. Бобнева и Е.В.Шорохова. – М.: "Наука", 1979.
84. Социальный интеллект. Теория, измерение, исследования / Под ред. Д.В.Ушакова, Д.В. Люсина. – М., 2004.
85. Стайн Д. Язык интеллекта. – М.: Узд-во ЭКСМО, 2006. – 352 с.
86. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання Вибрані твори / В.О.Сухомлинський. – Т. III. – К.: Рад. школа, 1970. – С. 273-280.
87. Український педагогічний словник / [укл. С. Гончаренко]. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

88. Ушаков Д.В. Социальный интеллект как вид интеллекта / Д.В. Ушаков // Социальный интеллект. Теория, измерение, исследования / [под ред. Д.В. Люсина, Д.В. Ушакова]. – М.: Изд-во "Институт психологии РАН", 2004.
89. Федорович Л.О. Підготовка дітей до навчання: сучасний підхід / Л.О. Федорович // Зб. наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка. – Вип. 1. – Полтава, 2001. – С. 66–71.
90. Халабузарь П. В. Методика музыкального воспитания / П. В. Халабузарь, В. И. Пасов, Н. И. Добровольская. – М.: Музыка, 1990. – 174 с.
91. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.
92. Черняк А.І. Організаційно-психологічні умови прогнозування професійної придатності військовослужбовців-контрактників за оцінкою їх інтелектуальних здібностей. – Автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд. психологічних наук. – 19.00.09 – Хмельницький, 2005. – 19 с.
93. Шапар В. П. Психологічний тлумачний словник / В.Б.Шапар. – Х.: Прапор, 2004. – 640 с.
94. Швалб Ю.М. Возрастная психология: учебное пособие /Ю.М. Швалб, И.Ф. Муханова. – Донецк: Норд-Пресс, 2005. – 305 с.
95. Эльконин Д.Б. Психология игры / Д.Б. Эльконин. – М.: ВЛАДОС, 1999. – 360 с.
96. Южанинова А.Л. К проблеме диагностики социального интеллекта / А.Л.Южанинова // Проблемы оценивания в психологии. – Саратов, 1984.